

Fonaments per al seguiment de la terminologia normalitzada en llengua catalana*

M. AMOR MONTANÉ MARCH i M. TERESA CABRÉ CASTELLVÍ
IULATERM
Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra

1. INTRODUCCIÓ

En el context de la llengua catalana, com en el context de totes les llengües minoritàries i minoritzades en general, sembla imprescindible una intervenció en la llengua, orientada a crear una terminologia pròpia, adaptada a cada camp d'especialitat i que serveixi de guia als especialistes en l'adaptació dels manlleus i en la creació de noves denominacions.

A Catalunya, aquesta intervenció lingüística és institucional, és a dir, gestionada pel govern autonòmic, la Generalitat de Catalunya, mitjançant el TERMCAT, el centre encarregat de la normalització terminològica en llengua catalana.

Concretament, qui s'ocupa d'aquesta tasca és el Consell Supervisor del TERMCAT, un organisme constituït per lingüistes, terminòlegs i especialistes. En principi, doncs, s'hi agrupen els tres vessants de la normalització necessaris per assegurar l'èxit de la implantació de la terminologia normalitzada: el vessant lingüístic, el vessant terminològic i el vessant pragmàtic.

Des de 1986, el Consell Supervisor del TERMCAT ha normalitzat més de sis mil termes d'àmbits diversos. Tanmateix, manca encara una avaluació global de la implantació terminològica en llengua catalana. Darrerament estan sorgint les primeres anàlisis en aquest sentit (Vila, Nogué i Vila, 2007; Montané, 2007), però encara som lluny de la feina realitzada al Quebec, on Martin (1998), Auger (1999)

* Aquest treball ha estat realitzat en el marc del projecte de recerca TEXTERM2, finançat pel Ministeri de Ciència i Tecnologia (BFF2003-02111), i M. Amor Montané March s'ha beneficiat de la concessió d'una beca del Programa de Formació de Professorat Universitari (FPU) del Ministeri d'Educació i Ciència.

i sobretot Quirion (2003) han treballat en la mesura de la implantació de la terminologia en llengua francesa i fins i tot han proposat protocols d'avaluació.

Creiem que és necessari el desenvolupament de mecanismes de seguiment de la terminologia normalitzada, tant per conèixer millor l'evolució de la llengua com per avaluar el grau d'èxit de les polítiques terminològiques que es duen a terme, amb l'objectiu d'aconseguir una adaptació harmònica de la terminologia al desenvolupament científic i tecnològic amb la llengua pròpia dels usuaris.

2. OBJECTIUS DE LA RECERCA

L'objectiu específic de l'estudi que presentem en aquesta ocasió és d'analitzar breument la implantació d'un conjunt de termes catalans normalitzats en l'àmbit de la informàtica i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), d'acord amb dues finalitats concretes: en primer lloc, constatar que el grau d'implantació d'aquests termes és heterogeni, com sembla lògic de pensar; i, en segon lloc, observar si a través de l'anàlisi de les unitats emergeixen alguns factors que contribuirien a la implantació o l'obstaculitzarien.

Aquest estudi forma part de la recerca duta a terme en la tesi doctoral, dirigida per M. Teresa Cabré, l'objectiu final de la qual és d'analitzar la implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana, amb la finalitat de localitzar els factors que la influeixen, tant positivament com negativa.

3. CORPUS D'ANÀLISI

Per a la realització de l'estudi hem establert dues categories de corpus: per una banda, tenim el corpus textual, que està constituït per diversos textos de l'àmbit de la informàtica i les TIC i consta de 55.600 paraules; per una altra banda, tenim el corpus terminològic, que es redueix als 103 casos normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT localitzats en el corpus textual.

Una característica que cal remarcar del corpus de textos és que és recent: la majoria dels textos són del període 2005-2006. Aquesta dada és important perquè els documents del corpus han d'haver estat redactats en un moment posterior al de la normalització dels termes objecte d'estudi.

4. METODOLOGIA

La metodologia que hem seguit per a l'anàlisi de la implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana es basa en l'estudi d'un conjunt de casos normalitzats. Anomenem *cas normalitzat* el cas que ha estat estudiat i aprovat pel Consell Supervisor del TERMCAT i que en la pràctica es materialitza

tant en formes normalitzades com en altres alternatives denominatives no normalitzades. Així doncs, les formes que constitueixen cada cas normalitzat provenen de dues fonts: les formes normalitzades i la forma desestimada, les extraïem de la Neoloteca, la base de dades de terminologia catalana normalitzada en línia; les formes alternatives no normalitzades, les extraïem del buidatge del corpus textual.

A partir de la constitució dels casos normalitzats, n'etiquetem cada component d'acord amb dos paràmetres: si es tracta d'una forma normalitzada o desestimada, extreta per tant de la Neoloteca, li correspon l'etiqueta que li dona el Termcat (*terme normalitzat, sinònim, sinònim complementari, sigla, abreviació, forma desestimada*); si es tracta d'una forma no normalitzada, extreta per tant del corpus textual, l'etiquetem d'acord amb la proposta de classificació de variants denominatives de Freixa (2002, p. 281-282), a la qual hem afegit algunes especificacions (Freixa i Montané, 2006), que ens resulten útils per a un estudi més exhaustiu dels casos:

— Variant ortogràfica: correspon a l'ús d'una sigla, a un canvi de majúscules i/o minúscules, a un canvi ortogràfic, etc.

— Variant morfosintàctica: correspon a un canvi en els articles, en les preposicions o en el gènere o en el nombre de les unitats.

— Variant expandida: consisteix a afegir més components a la unitat terminològica, siguin expansions a la dreta o a l'esquerra.

— Variant reduïda: consisteix a escurçar el terme, ja sigui eliminant-ne l'extensió o la base.

— Variant lèxica: consisteix a realitzar canvis lèxics que poden afectar diverses parts del terme (en la variant lèxica de l'extensió canvia l'extensió del terme, però se'n conserva la base; en la variant lèxica de la base canvia la base, però se'n conserva l'extensió; en la variant lèxica completa canvia el terme totalment i el resultat pot correspondre a una variant manllevada o a una variant catalana).

A continuació presentem un exemple de cas normalitzat, constituït a partir del buidatge de les fonts esmentades:

NEOLOTECA	CORPUS TEXTUAL
<p>navegador m sin. compl. explorador m</p> <p>es explorador es navegador fr navigateur en browser en explorer en navigator</p> <p><Informàtica: Programari> Programa informàtic que serveix per a navegar.</p>	<p>(Text 11) De la mateixa forma que la web requereix un programa navegador (EXPLORER, NETSCAPE) per poder visualitzar planes web [...].</p> <p>(Text 3) Ens informa del títol de la pàgina que estem visualitzant i del programa de navegació que estem utilitzant.</p> <p>(Text 11) Per norma general, la lectura de la informació en una web es du a terme a partir d'un programari específic anomenat <i>navegador</i> o <i>browser</i> [...].</p>
CAS NORMALITZAT	
<p>NAVEGADOR navegador explorador programa navegador programa de navegació <i>browser</i></p>	<p><i>terme normalitzat</i> <i>sinònim complementari</i> <i>variant expandida</i> <i>variant lèxica catalana</i> <i>variant lèxica manllevada</i></p>

FIGURA 1. Cas normalitzat NAVEGADOR.¹

La classificació de totes les unitats que constitueixen cada cas normalitzat ens ha dut a establir una escala d'implantació de la terminologia catalana normalitzada, que en un primer moment utilitzarem per interpretar les dades de les quals disposem. L'escala està basada en un sistema gradual, que oscil·la entre l'èxit i el fracàs de la implantació, depenent de les diverses formes (normalitzades i no normalitzades) que cada cas normalitzat presenta en el corpus textual. En aquesta versió preliminar, que cal encara millorar, l'escala està constituïda per sis graus d'implantació:

1. Prenem el terme normalitzat com a principal pel Consell Supervisor del TERMCAT com a forma de referència per a identificar cada cas normalitzat. Per aquest motiu la diferenciem tipogràficament amb la versaleta.

		Grau d'implantació
	5	ús del terme normalitzat ús del sinònim, sigla o abreviació normalitzats ús d'una variant reduïda del terme normalitzat ús d'una variant reduïda del sinònim, sigla o abreviació normalitzats
	4	ús del sinònim complementari normalitzat ús d'una variant reduïda del sinònim complementari normalitzat
	3	ús d'una variant expandida del terme o el sinònim normalitzat ús d'una variant ortogràfica del terme o el sinònim normalitzat ús d'una variant morfosintàctica del terme o el sinònim normalitzat ús d'una variant lèxica de l'extensió del terme o el sinònim normalitzat ús d'una variant lèxica de la base del terme o el sinònim normalitzat
	2	ús d'una variant expandida del sinònim complementari normalitzat ús d'una variant ortogràfica del sinònim complementari normalitzat ús d'una variant morfosintàctica del sinònim complementari normalitzat ús d'una variant lèxica de l'extensió del sinònim complementari normalitzat ús d'una variant lèxica de la base del sinònim complementari normalitzat
	1	ús d'una variant lèxica catalana ús d'una variant lèxica manllevada
	0	ús d'una forma desestimada pel Consell Supervisor
fracàs		

FIGURA 2. Escala d'implantació.

La metodologia que proposem consisteix a assignar un grau d'implantació a cada unitat terminològica que forma part d'un cas normalitzat en funció de la seva etiqueta. Per obtenir el grau global d'implantació del cas, en calculem la mitjana aritmètica.

5. ANÀLISI DELS RESULTATS

En primer lloc, presentem a continuació els resultats quantitatius de l'estudi: la distribució percentual dels graus d'implantació dels casos normalitzats que constitueixen el corpus terminològic.

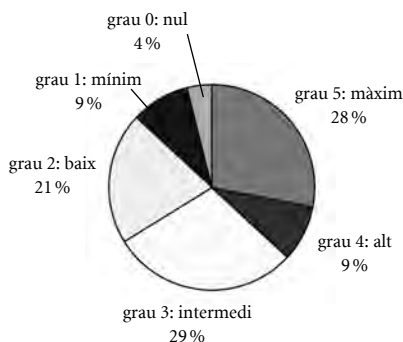

FIGURA 3. Distribució dels graus d'implantació.

Com s'observa en la figura 3, més d'un terç dels casos normalitzats (corresponent als graus màxim i alt, amb un 37 % en total) s'ha implantat amb èxit. Un altre terç (corresponent als graus baix, mínim i nul, amb un 34 %) no ha aconseguit encara implantar-se, i els altres casos (un 29 %) podríem considerar que estan en procés d'implantació, ja que aconsegueixen un grau intermedi.

A continuació realitzem una anàlisi qualitativa de les dades per veure quins són els tipus d'unitats que formen part dels casos normalitzats que assoleixen el mateix grau d'implantació, d'acord amb la classificació que hem presentat més amunt.

Grau d'implantació 5: màxim

D'una banda, entre els casos que han obtingut un grau d'implantació màxim hi podem distingir tres situacions diferents: l'ús exclusiu del terme normalitzat (per exemple, per al cas *ADJUNTAR* només documentem el terme normalitzat *adjuntar* i cap altre concurrent), l'ús del terme normalitzat al costat d'altres sinònims o altres formes normalitzades (com en el cas *BUSCAR*, per al qual documentem tant el terme normalitzat *buscar* com el sinònim *cercar*), i l'ús exclusiu del sinònim normalitzat (com ara en el cas *FER (UNA) TERTÚLIA*, per al qual només documentem el sinònim normalitzat *xatejar*).

D'una altra banda, si observem els termes normalitzats que trobem en aquest grup, i que per tant s'han implantat amb èxit, veiem que són regulars des del punt de vista de la seva procedència (vegeu la figura 4): més de la meitat són manlleus adaptats a la llengua catalana, com ara *clíc* (de l'anglès *click*); i més d'un quart corresponen a calcs lingüístics, per exemple *disc dur* (calcat de l'anglès *hard disk*). Així doncs, podríem afirmar que la majoria dels termes normalitzats que s'implanten amb èxit, almenys en l'àmbit de la informàtica i les TIC, són importats d'altres llengües, essencialment de l'anglès.

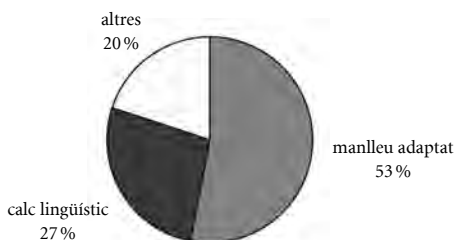

FIGURA 4. Procedència dels termes normalitzats amb un grau d'implantació màxim.

Grau d'implantació 4: alt

Entre els casos que obtenen un grau d'implantació alt hi trobem també tres situacions diferents (vegeu la figura 5): per a la majoria documentem l'ús del terme normalitzat juntament amb variants lèxiques de l'extensió no normalitzades (com ara en el cas de *BÚSTIA ELECTRÒNICA*, per al qual documentem dues variants de l'extensió, *bústia de correu electrònic* i *bústia de correu*); també cal fer esment del 20 % dels casos que corresponen a l'ús exclusiu del sinònim complementari (per exemple, per al cas d'*EMPAQUETAR* només documentem el sinònim complementari *comprimir*); finalment, també trobem l'ús del terme normalitzat juntament amb el sinònim complementari (com en el cas de *FITXER*, per al qual documentem el terme normalitzat *fitxer* i el sinònim complementari *arxiu* indistintament).

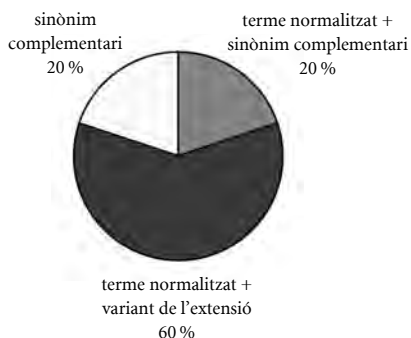

FIGURA 5. Formes documentades per als casos amb un grau d'implantació alt.

Grau d'implantació 3: intermedi

Troblem una gran varietat de situacions d'ús entre els casos que assoleixen un grau d'implantació intermedi. És un fet esperable i lògic, si tenim en compte que podem considerar que estan en procés d'implantació.

Per a aquests casos documentem sempre el terme normalitzat juntament amb variants denominatives diverses (vegeu la figura 6), entre les quals les més usuals són les ortogràfiques (com ara *escàner* per al cas d'ESCÀNER), les variants lèxiques de l'extensió o de la base (com ara *proveïdor de continguts* per al cas de PROVEÏDOR D'INTERNET o *editor de textos* per a PROCESSADOR DE TEXTOS) i les variants lèxiques manllevades (com ara *spider* per a ARANYA).

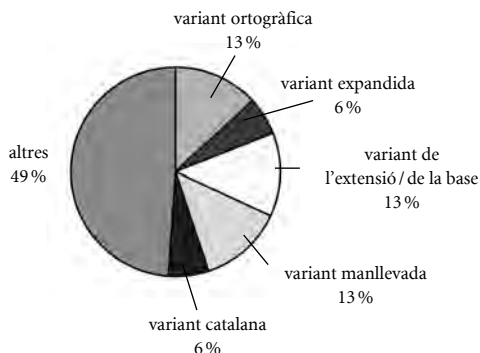

FIGURA 6. Formes documentades juntament amb el terme normalitzat per als casos amb un grau d'implantació intermedi.

Grau d'implantació 2: baix

Entre els casos amb un grau d'implantació baix documentem encara l'ús del terme normalitzat, però en concurrència amb variants més allunyades del terme que en els casos amb graus d'implantació més elevats, és a dir, sobretot amb variants lèxiques catalanes i manllevades (vegeu la figura 7). Per exemple, per al cas de GALETA documentem, a banda del terme normalitzat, l'ús del manlleu *cookie*, i per al cas d'ENLLAÇ, les variants catalanes *vincl*e i *hipervincl*e.

Constatem, per tant, que és l'ús massiu d'aquest tipus de variants lèxiques el fenomen que provoca l'escassa implantació d'aquests casos normalitzats.

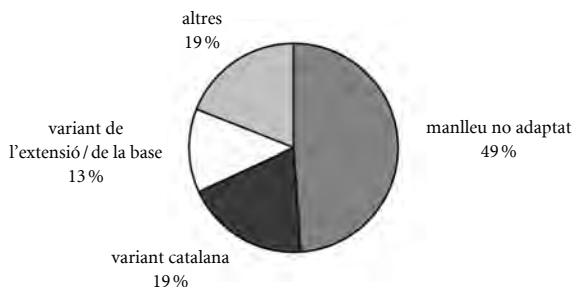

FIGURA 7. Formes documentades juntament amb el terme normalitzat per als casos amb un grau d'implantació baix.

Grau d'implantació 1: mínim

Entre els casos amb un grau d'implantació mínim no documentem cap ocurrencia del terme normalitzat, només variants denominatives no normalitzades (vegeu la figura 8). Principalment, trobem variants lèxiques, catalanes i manllevades (com ara en el cas de *MISSATGES*, per al qual documentem, entre altres, el manlleu *news* i la variant catalana *cartes*, per exemple); però també altres variants, com ara morfosintàctiques (per exemple, la variant *pàgina d'inici* per al cas de *PÀGINA INICIAL*, on veiem que s'ha produït un canvi en el complement, adjectival en el terme normalitzat i preposicional en la variant denominativa).

Entre les variants lèxiques catalanes, cal remarcar la presència de calcs lingüístics de l'anglès, com en el cas de *MISSATGES*, per al qual documentem també la variant *notícies*, que prové del terme anglès *news*.

FIGURA 8. Formes documentades per als casos amb un grau d'implantació mínim.

Grau d'implantació 0: nul

Entre els casos que obtenen un grau d'implantació nul documentem l'ús exclusiu de variants lèxiques completes, catalanes o manllevades (vegeu la figura 9). Per al cas de *PENJAR*, per exemple, trobem les dues alternatives: *pujar* i *upload*.

No documentem, doncs, cap ocurrencia del terme normalitzat, però tampoc cap forma desestimada, la qual cosa creiem que és important de recalcar.

FIGURA 9. Formes documentades per als casos amb un grau d'implantació nul.

6. CONCLUSIONS

Amb el breu estudi que presentem en aquesta comunicació volem mostrar com l'avaluació de la implantació de la terminologia planificada permet establir el grau d'eficàcia de l'esforç d'intervenció que s'exerceix en la llengua.

Reprenem ara els objectius que hem plantejat a l'inici de l'article per intentar establir els primers fonaments per al seguiment de la implantació terminològica. A partir de l'estudi d'un conjunt de casos normalitzats de l'àmbit de la informàtica i les TIC en llengua catalana, hem constatat, en primer lloc, que el grau d'implantació hi és heterogeni (vegeu la figura 3). A més, tal com hem vist, existeix un equilibri de forces entre els casos normalitzats que s'implanten amb èxit (37 % corresponent als graus màxim i alt) i aquells que fracassen en la implantació (34 % corresponent als graus baix, mínim i nul).

En segon lloc, d'acord amb aquesta distribució de la implantació i amb l'anàlisi dels casos normalitzats documentats, hem intentat posar en relleu un conjunt de factors que aparentment influïrien en la implantació terminològica en llengua catalana. Els podem induir a partir de les diverses formes recollides per a cada grau d'implantació establert.

D'una banda, entre els termes normalitzats presents en casos que obtenen un grau òptim d'implantació hi trobem els fenòmens següents:

- adaptació fonètica i ortogràfica dels manlleus a les regles de la llengua catalana;
- ús de calcs lingüístics;
- ús del terme normalitzat acompanyat d'altres sigles, abreviacions o sinònims normalitzats, essent aquests més freqüents que el terme principal.

El cert és que aquests resultats ens han sorprès, perquè esperàvem trobar també manlleus no adaptats entre els termes normalitzats que s'implanten amb èxit, però en canvi no hi ha indicis significatius d'aquest fenomen en els casos estudiats, malgrat que sí que en documentem alguns.

D'una altra banda, constatem l'ús de molta variació denominativa entre els graus 4 (alt) i 2 (baix). Creiem que aquesta variació no normalitzada està causada per fenòmens diversos. Existeix, per exemple, un fenomen inherent al llenguatge: les llengües presenten variació i per tant la terminologia, com a part integrant de la llengua, participa d'aquests mateixos paràmetres de variació. Les variants reduïdes són un exemple d'aquest fet.

La diversitat de variants denominatives pot ser també un indicatiu de la dificultat d'implantació dels termes normalitzats en la llengua. Pot indicar, per exemple, la feble implantació de les denominacions (les variants ortogràfiques i morfosintàctiques participen en aquest fenomen) o la feble identificació del concepte amb el terme normalitzat (fenomen que es reflecteix, sobretot, en les variants expandides).

Finalment, entre els casos que obtenen els graus d'implantació més baixos, constatem que el terme normalitzat no s'utilitza i, sobretot, confirmem la influència de l'anglès, i fins i tot del castellà, en les denominacions utilitzades com a alternativa.

En definitiva, aquesta aproximació a la implantació terminològica ens ha confirmat la necessitat de continuar la recerca en aquest camp, que ha estat poc explorat fins al moment, però que sembla que ha de tenir una gran repercussió en l'esdevenir de la llengua catalana.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AUGER, Pierre (1986). «Francisation et terminologie: l'aménagement terminologique». A: RONDEAU, Guy; SAGER, Juan Carlos [ed.]. *Terminia 84: Terminologie et coopération internationale*. Quebec: Girsterm, p. 47-55.
- (1999). *L'implantation des officialismes halieutiques au Québec: essai de terminométrie*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 37)
- CABRÉ, M. Teresa (1999). «La normalización de la terminología en el proceso de normalización de una lengua: algunas precisiones». A: NARVAJA, Elvira [dir.]. *Políticas lingüísticas para América Latina. Actas del Congreso Internacional*. Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires. Facultad de Filosofía y Letras. Instituto de Lingüística, p. 25-38.
- ENCICLOPÈDIA CATALANA (2003). *Gran diccionari de la llengua catalana* [en línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. <<http://www.enciclopedia.cat/>> [Consulta: 26 novembre 2008].
- FREIXA, Judit (2002). *La variació terminològica: Anàlisi de la variació denominativa en textos de diferent grau d'especialització de l'àrea del medi ambient*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Sèrie Tesis; 3)
- FREIXA, Judit; MONTANÉ, M. AMOR (2006). «Variación denominativa y biunivocidad en el lenguaje de las matemáticas». *Revista Española de Lingüística* [Madrid], núm. 36, p. 189-215.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 26 novembre 2008].
- MARTIN, André (1998). *Les mots et leurs doubles: étude d'implantation de la terminologie officialisée dans le domaine de l'éducation au Québec*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 36)
- MONTANÉ, Maria Amor (2007). *La implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana. Primera aproximació*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. [Projecte de tesi]
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004). *Llengua catalana i neologia*. Barcelona: Meteora.
- QUIRION, Jean (2003). *La mesure de l'implantation terminologique: proposition d'un protocole. Étude terminométrique du domaine des transports au Québec*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 40)
- (2004). «État de la question sur la nature des facteurs d'implantation terminologique». A: *Colloque international sur la traduction: Traduction et Francophonie. Tradui-*

- re en Francophonie, Rennes (France), Université Rennes 2, 12 et 13 septembre 2003*. París: Maison du Dictionnaire, p. 193-200.
- TERMCAT (2003). *Societat de la informació: noves tecnologies i Internet. Diccionari terminològic*. 2a ed. Barcelona: TERMCAT.
- (2005). *Neoloteca* [en línia]. <http://www.termcat.cat/termgia/termnorm/index_a.html> [Consulta: 26 novembre 2008].
- (2006). *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VILA, Francesc Xavier; NOGUÉ, Marina; VILA, Ignasi (2007). *Estudis d'implantació terminològica: Una aproximació en l'àmbit dels esports*. Barcelona: TERMCAT; [Vic]: Eumo.
- YZAGUIRRE, Lluís de; TEBÉ, Carles; ALONSO, Araceli; FOLGUERÀ, Rosa (2001). «El seguimiento de la implantación de términos vía Internet: estrategias de cálculo y control». A: CORREIA, Margarita [ed.]. *Terminologia e Indústrias da Língua. Actas do VII Simpósio Ibero-americano de Terminologia*. Lisboa: ILTEC, p. 323-336.